

حمایت از «شهود» در نظام کیفری افغانستان با نگاهی به اسناد بین‌المللی

سید محمد حسینی^۱

چکیده

یکی از ادله اثبات دعوا در امور حقوقی-کیفری در نظام کیفری اسلام و به تبع آن نظام کیفری افغانستان شهادت شهود است. حمایت از شهود در اسناد بین‌المللی و نظام‌های کیفری جهان مورد تأکید قرار گرفته است. قانونگذار افغانستانی هم حمایت از جان و مال شهود و خانواده وی را پذیرفته است. حمایت از شهود در قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۴، همچنین در قانون اجرائیات جزایی مصوب ۱۳۹۲ و کود جزای مصوب ۱۳۹۶ مورد تأکید قرار گرفته است. به طور کلی قانونگذار افغانستانی راه‌کارهایی را برای حمایت از شهود در نظر گرفته است؛ ۱. مخفی ماندن هویت شهود؛ ۲. غیرعلنی برگزار کردن جلسه محاکمه در جرایم مهم و سازمان یافته؛ ۳. استماع شهادت شهود خارج از محکمه؛ ۴. محافظت از محل سکونت شهود؛ ۵. بازداشت موقت متهم در صورت تهدید شاهد و ۶. جبران ضرر و زیان‌های مالی شاهد از این موارد است.

کلید واژه‌ها: شهود، قانون اجرائیات جزایی، تعارض با حقوق دفاعی متهم، حمایت،

حفاظت.

^۱. دانش‌پژوه دوره دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی مجتمع آموزش عالی مشهد مقدس

مقدمه

حمایت از شهود برای اولین بار در ایالات متحده آمریکا و در دهه ۱۹۷۰ در راستای مبارزات علیه سازمان‌های مجرمانه از قبیل مافیا به مرحله ظهور رسید. امروزه برنامه حمایت از شهود تقریباً در بیشتر کشورهای جهان بخش ویژه ای را به خود اختصاص داده است و این امر ناشی از احساس نیاز به مبارزه جدی با جرایم می‌باشد. (ویژه و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۹)

از طرفی دیگر شهادت شهود از جمله ارکان اساسی در تحقیقات کیفری به شمار می‌روند، زیرا در بسیاری از موارد کشف حقیقت و صدور حکم عادلانه بدون معاضدت کسانی که خود در صحنه جرم حضور داشته و چگونگی ارتکاب آن را ملاحظه کرده و یا مطلبی را شنیده اند میسر نمی‌باشد. به همین دلیل از شهود به چشم و گوش دستگاه عدالت کیفری تعبیر شده است. (مؤذن‌زادگان و رئوفیان نائینی، ۱۳۹۰: ۲۰۵)

در این مقاله دیدگاه قانونگذار افغانستانی در این خصوص مورد بحث قرار گرفته است. قانون اجرائیات جزایی افغانستان (مصوب ۱۳۹۲) به صورت مفصل به این بحث پرداخته و از جان و مال شهود و خانواده‌اش حمایت نموده است. همچنین در قانون مبارزه با مواد مخدر هم اشاره‌ای به استفاده از شهود بی‌نام در جرایم مربوط به مواد مخدر نموده است. همچنین در مواردی به اسناد بین‌المللی هم اشاره‌ای شده است.

۱. مفاهیم

«شاهد» در نظام‌های مختلف حقوقی به گونه‌های متفاوت تعریف شده است، اما در باب حمایت از شهود:

به هر شخصی اطلاق می‌شود که اطلاعاتی در رابطه با رسیدگی به پرونده حقوقی در اختیار دارد و اعم است از اشخاصی که با قانون همکاری می‌کنند، شهود قربانی و سایر شهود که عبارت‌اند از ناظران یا تماشاچیان بی‌گناه، شهود کارشناس و سایرین. (ویژه و همکاران، پیشین: ۱۰۹)

به بیان دیگر اشخاص نیازمند به برنامه‌ها و اقدامات حمایتی از شهود، تنها شهود به معنای خاص کلمه نیستند، بلکه شامل مطلعین، مخبرین و نفوذی‌ها نیز می‌شوند. مطلع به کسانی گفته می‌شود که مطالب مفیدی را که در مورد جرایم صورت گرفته ارزش زیادی در کشف حقیقت و رسیدگی به آنها در اختیار دارد در اختیار مراجع ذی‌صلاح قانونی قرار می‌دهند.

موضوع حمایت از مطلع در ماده ۳۲ «کنوانسیون مبارزه با فساد مالی» و ماده ۲۶ «کنوانسیون پالمو» ذکر شده است. مخبر به کسی گفته می‌شود که از طرف پلیس

برای دسترسی به اطلاعات در مورد گروه‌های مجرمانه به کار گمارده می‌شود و در ازای دادن اطلاعات پاداش دریافت می‌کند. نفوذی‌ها نیز به افرادی گفته می‌شوند که به دستور پلیس با عضویت در گروه‌های مجرمانه به اطلاعاتی مجرمانه از آن گروه‌ها دست می‌یابند. (باقری نژاد، ۱۳۹۱: ۳۷)

بر اساس بند (۱) ماده ۲۵ قانون اجرائیات جزایی افغانستان (مصوب ۱۳۹۲):

شخصی که از حقایق مربوط به جرم، مشخصات مظنون یا متهم و یا سایر حالات مربوط به قضیه جرمی معلومات داشته باشد، من حیث شاهد یا مطلع احضار شده می‌تواند.

مفهوم حمایت از شهود

حمایت به مفهوم نگاهداشتن، پشتیبانی کردن، نگهداری کردن از گیاه و به چریدن ندادن، منع کردن، یاری دادن، پرهیز نمودن بیمار از آنچه برای او زیان دارد، نگهداری آمده است. (دهخدا، ۱۳۳۵: ۸۰۶)

حمایت در اصطلاح، عبارت است از:

نگهبانی کردن، پشتیبانی کردن و دفاع کردن از کسی یا چیزی که محافظت و یاری نمودن از آن، واجب و الزامی است یا ممانعت و جلوگیری از ایصال ضرر به موضوع مورد حمایت مثلاً بزه‌دیده که ممکن است به اشکال متعدد صورت گیرد. حتی ممکن است به منظور حمایت از یک موضوع که دفاع و پشتیبانی از آن لازم و ضروری است، قانونگذار این امر را با توسل به قانونگذاری در آن مورد خاص جنبه و صبغه قانونی بدهد. (عبداللهی و اهرمی نژاد، ۱۳۹۰: ۱۲۰)

حمایت از شهود به مجموعه اقدامات پیشگیرانه، حمایتی و جبرانی گفته می‌شود که از ابتدای معرفی شاهد به مراجع ذیصلاح تا هر زمان که لازم باشد بایستی در جریان باشد و شامل خدمات متنوعی نظیر کاهش اضطراب ناشی از شرکت در محاکمه و کمک‌های مالی برای حمل و نقل او، مراقبت از محل سکونت و کودکان وی و... می‌گردد. لازم به ذکر است پشتیبانی از یک شاهد در تمامی مراحل یک پرونده امری پسندیده است، اما نباید به صورت تبادل نظر یا تمرین نحوه شهادت شهود یا راهنمایی او تبدیل شود. (ویژه، پیشین: ۱۱۱)

بر اساس بند (۱) ماده ۵۵ قانون اجرائیات جزایی افغانستان شهود و نماینده قانونی آنها می‌توانند از ثارنوالی و محکمه به ترتیب در مرحله تحقیق و محاکمه درخواست اتخاذ اقدامات محافظتی نمایند.

به طور کلی برای آماده‌کردن ذهنی شهود برای حضور در دادگاه، دو روش قابل تصور می‌باشد؛ روش اول آن است که مقامات دادگستری و یا نمایندگان دادستان قبل از حضور

شاهد در دادگاه، جلسات منظمی با وی برگزار کرده تا فشار روحی بر شاهد تا حدودی کاهش یابد. روش دیگر تعیین وکیل معاضدتی است. می‌توان با توجه به شدت و نوع جرایم، فشار و استرس حاکم بر شاهد، نظر بر ورود پشتیبان روانشناس در جلسه دادگاه داشت. وی کمی عقب‌تر از شاهد در هنگام ادای شهادت نشسته و در صورتی که شاهد در شرایط روحی نامناسبی قرار گیرد از رئیس دادگاه، درخواست تجدید جلسه یا تنفس موقت می‌نماید. (مؤذن‌زادگان و رئوفیان نائینی، پیشین: ۲۰۶)

۲. شیوه‌های تامین امنیت شهود

امکان دارد شهود، به خاطر همکاری با پلیس و دستگاه قضایی، در معرض تهدیدات شفاهی، ارباب، حمله به قصد آزار بدنی، تخریب اموال شخصی و سایر خطرات جسمی و روانی قرار گیرند. (رئوفیان و حسن‌زاده محمدی، پیشین: ۹۹)

بر اساس ماده ۵۴ قانون اجرائیات جزایی ثارنوالی و محکمه حفاظت شهود ذیل را تجویز می‌نمایند:

(الف) شاهدهی که امنیت خود وی یا اقاربش به اثر شهادت به تهدید، ارباب یا اقدامات مشابه، در معرض خطر قرار داشته باشد.

(ب) شاهدهی که در اثر ارتکاب عمل مجرمانه از لحاظ جسمی یا روانی آسیب شدید دیده باشد.

(ج) شاهدهی که از وضعیت روانی وخیم رنج می‌برد.

(د) شاهدهی که طفل است.

برای تامین امنیت شهود شیوه‌ها و روش‌های متفاوتی در قوانین کیفری پیش‌بینی شده است. در ادامه شیوه‌های تامین امنیت شهود بررسی می‌شود.

الف) مخفی ماندن هویت شاهد

حضور در مراجع قضایی در زمان ادای شهادت، بهترین فرصت برای گروه بزه‌کار است تا با شناسایی شاهد و اطلاع از هویت وی در مقام انتقام برآیند. عدم افشای هویت شاهد افزون بر اینکه مستلزم فراهم آوردن امکانات گسترده نمی‌باشد، هزینه بسیار کمی را نیز بر دستگاه‌های حمایتی، حفاظتی تحمیل می‌نماید. (رئوفیان و حسن‌زاده محمدی، ۱۳۸۹: ۹۸)

بر اساس بند (۱) ماده ۵۳ قانون اجرائیات جزایی افغانستان (مصوب ۱۳۹۲) ثارنوالی و محکمه می‌توانند حسب احوال جهت محافظت شاهد با صدور قرار، یک یا چند مورد از اقدامات محافظتی ذیل را اتخاذ نمایند:

۱. اخفای نام، آدرس، محل وظیفه، شغل یا هرگونه معلومات، اسناد رسمی، دفتر ثبت و دوسیه که زمینه تشخیص هویت شاهد را فراهم نماید؛
۲. ممنوع قرار دادن وکیل مدافع و مساعد حقوقی مظنون یا متهم از افشای هویت شاهد یا مواد و معلوماتی که ممکن است هویت شاهد را تشخیص نماید؛
۳. عدم افشای هرگونه سوابق و اسنادی که منجر به تشخیص هویت شاهد گردد، مگر اینکه قاضی ذی صلاح طور دیگری تصمیم اتخاذ نماید.

استفاده از اسم‌های مستعار در شهادت‌نامه، ادای شهادت بدون ذکر نام، ادای شهادت از پشت پرده یا حفاظ در جلسه دادگاه به صورتی که شاهد توسط متهمان قابل شناسایی نباشد، ادای شهادت از طریق تلویزیون مدار بسته و ویدئو کنفرانس نیز از جمله اقداماتی است که می‌توان در جهت مخفی ماندن هویت شاهد انجام داد. (رئوفیان و حسن‌زاده محمدی، ۱۳۸۹: ۹۹)

براساس بند (۳) ماده ۵۳ قانون اجرائیات جزایی اخفای خصوصیات ظاهری و فیزیکی شاهد به شیوه‌های ذیل صورت می‌گیرد:

۱. ادای شهادت از پشت پرده غیر شفاف؛
۲. ادای شهادت از طریق دستگاه تغییر دهنده تصویر و صدا؛
۳. پخش استجواب از مکان دیگر از طریق تلویزیون مدار بسته که به شکل زنده اتصال گردیده است، به طور همزمان به اتاق محاکمه؛
۴. استماع اظهارات و شهادت و استجواب شاهد با استفاده از نوار تصویری قبل از جریان محاکمه، در صورتی که وکیل مدافع متهم در جریان ثبت نوار تصویری، به خاطر شهادت شاهد حضور داشته باشد؛
۵. کنار بردن متهم به شکل موقت از سالن محکمه، در صورتی که شاهد از ادای شهادت در حضور متهم امتناع ورزد یا اینکه شاهد در حضور متهم حقیقت را بیان نمی‌نماید. در این صورت وکیل مدافع و مساعد حقوقی می‌تواند در سالن محکمه حضور داشته و از شاهد استجواب نماید. حین برگشت دوباره متهم به سالن محکمه شهادت شاهد برای وی قرائت می‌گردد.

بند (۲) ماده ۵۳ قانون اجرائیات جزایی پیش‌گفته نیز مقرر داشته است: «در حالات مندرج فقره یک همین ماده برای شاهد نام مستعار تعیین می‌گردد».

بر اساس بند (۲) ماده ۵۳ قانون اجرائیات جزایی افغانستان در صورت درخواست اقدامات محافظتی توسط شهود به ثارنوالی و محکمه، افشای مطالب به دیگران مجاز نیست.

بر اساس ماده ۴۶۲ قانون جزای افغانستان (م صوب ۱۳۹۶) شخصی که هویت شاهد، اطلاع دهنده یا ارائه کننده مدارک یا معلومات در مورد جرایم را بر خلاف رضایت آنها یا بدون اجازه محکمه افشا نماید، به حبس متوسط محکوم می‌گردد.

همچنین بر اساس ماده ۴۶۳ کود جزا، هرگاه پلیس، موظف امنیت ملی یا ثارنوال که مکلف به حفاظت از شهود است، در انجام وظایف خود سستی، اهمال یا غفلت کند به مجازات بدیل حبس محکوم می‌شود و چنانچه این عمل منجر به معلولیت و یا قتل شاهد یا یکی از اقاربش گردد، به حبس متوسط محکوم می‌گردد.

بند (۱) ماده ۵۰ قانون مبارزه با مواد مخدر (۱۳۸۴) به مراجع قضایی اجازه می‌دهد که به منظور جلوگیری، کشف و تحقیق جرایم مواد مخدر از همکاران مخفی استفاده کنند. بند (۶) همین ماده مقرر داشته است که همکاران مخفی می‌توانند در محکمه ادای شهادت دهند. بند (۵) ماده فوق پیش‌بینی کرده است که در صورت موجودیت دلایل معقول مبنی بر اینکه افشای نام همکار مخفی موجب خطر وی می‌گردد و یا اینکه جریان تحقیقات قانونی را با خطر مواجه می‌کند، هویت وی بر اساس حکم محکمه مربوطه مخفی نگه داشته می‌شود و تا زمان ختم تحقیقات یا صدور حکم بعدی محکمه، نباید برای شخص دیگری افشا گردد و شیوه‌ها و مسائل و تخنیک‌های استعمال شده در تحقیقات نیز سری می‌ماند.

در برخی از کشورها مانند فرانسه تحت شرایط خاص و دقیقی مانند جرایم سازمان یافته استفاده از شهود بی‌نام پذیرفته می‌شود.

دیوان اروپایی حقوق بشر با سه شرط استفاده از شهود بی‌نام را پذیرفته است؛ نخست، شهود با ادله کافی و مناسب عدم شهادت به طرق معمولی را توجیه نمایند. دوم، متهم در راستای اجرای حقوق دفاعی خود فرصت کافی و مناسب برای اجرای شهادت بی‌نام را در اختیار داشته باشد. سوم، شهادت بی‌نام تنها دلیل و دلیل قطعی محکومیتها نباشد (باقری نژاد، پیشین: ۷۱)

ماده ۲۲ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی، ماده ۲۱ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا و ماده ۳۲ کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی، پاراگراف (۶) ماده ۴۶ و پاراگراف (۳) ماده ۱۵۴ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی نیز ناظر به محرمانه بودن اطلاعات و جلوگیری از افشای هویت افراد است. پاراگراف (۲) ماده ۶۹ مقرر داشته که دیوان می‌تواند اجازه دهد ادای شهادت به نحو شفاهی یا به صورت ضبط شده در وسایل سمعی بصری و نیز با ارائه اسناد یا دست نوشته‌ها بدون حضور وی در دادگاه صورت گیرد. (مؤذن زادگان و رئوفیان نائینی، پیشین: ۱۹۴)

نکته مهمی که باید به آن اشاره کرد این است که مخفی ماندن هویت شهود خدشه اساسی به حقوق متهم وارد می‌کند؛ یکی از حقوق بنیادی متهم این است که بتواند از

شهودی که علیه او شهادت می‌دهند سئوالاتی بکند یا بخواهد که از آنها سئوالاتی بشود. مطابق بند(۶) مادهٔ ۷ قانون اجرائیات جزایی(۱۳۹۲) یکی از حقوق مظنون و متهم این است که در مراحل تعقیب عدلی بتوانند از شهودی که علیه آنان شهادت داده‌اند، پرسش کنند و همین طور شهودی که به نفع آنان شهادت می‌دهند نیز حق حضور و بیان مطالبش را داشته باشند. لازمه رویارویی متهم با شهود، اطلاع متهم از هویت شهود است تا مشخص شود آیا گواه در واقع حقیقت را بیان می‌کند یا به جهت خصومتی که با متهم دارد چنین گواهی را می‌دهد.

حق پرسش از شاهد توسط متهم در بند(۵) و(۳) ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، مادهٔ ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و بند(۱) مادهٔ ۱۶۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی نیز پیش‌بینی شده است. این ایراد در مواردی که شاهد از پشت پرده صحبت می‌کند یا مانع فیزیکی دیگری بین آنان است، نیز وارد است.

در خصوص مادهٔ ۵۰ قانون مبارزه با مواد مخدر(۱۳۸۴) که به مراجع قضایی اجازه می‌دهد به منظور جلوگیری، کشف و تحقیق جرایم مواد مخدر از همکاران مخفی استفاده کنند و بر اساس بند(۶) همکاران مخفی می‌توانند در محکمه ادای شهادت دهند. برخی نویسندگان معتقدند: هر چند باید پذیرفت که مبارزه با قاچاق مواد مخدر که از جرایم سازمان‌یافته است و مقامات قضایی در مبارزه با آنچه بسا با باند‌های بین‌المللی خطرناک مواجه می‌شوند، اما حقوق متهم و برگزاری محاکمه عادلانه آن قدر مهم‌اند که به هیچ‌وجه نمی‌شود از آن عدول کرد.(علامه، ۱۳۹۰: ۱۴۸)

از دیدگاه این نویسنده برای جمع میان دو محذور در همان قانون مبارزه علیه مواد مخدر مقرراتی وجود دارد که با تمسک به آنها می‌توان راه صواب را برگزید. توضیح آن که بند(۶) ماده ۳۴ قانون مبارزه علیه مواد مخدر مقرر می‌دارد:

رسیدگی به جرایم مواد مخدر مطابق به احکام قانون تشکیل و صلاحیت قوهٔ قضائیه جمهوری اسلامی افغانستان و سایر قوانین مربوطه صورت می‌گیرد.

بند(۱) مادهٔ ۳۵ همان قانون مقرر می‌دارد:

تحقیق، تعقیب عدلی و محاکمه اشخاص شامل در جرایم مواد مخدر مطابق احکام این قانون صورت می‌گیرد....

از دو ماده فوق این نتیجه به دست می‌آید: آن دسته از حقوق لازم‌الاجرای مظنون و متهم در جریان تحقیق، تعقیب عدلی و محاکمه که در قانون اجرائیات جزایی و دیگر قوانین(به شمول قانون اساسی) به رسمیت شناخته شده است، در رسیدگی به جرایم قاچاق مواد مخدر هم باید رعایت شود.(علامه، همان: ۱۴۸)

برخی نویسندگان معتقدند با استفاده از تکنیک‌های خاص می‌توان به گونه‌ای عمل کرد که خدشه قابل توجهی به حقوق مزبور وارد نشود. از نظر این نویسندگان در فرض

استماع شهادت پیش از تشکیل جلسه دادگاه به طور معمول فرصت کافی به متهم یا وکیل وی داده می‌شود که موثق بودن اظهارات شهود را بررسی و پذیرش آن توسط دادگاه را مورد چالش قرار دهد. (رئوفیان و حسن‌زاده محمدی، پیشین: ۱۰۵)

همچنین در مواردی که متهم برای ادای شهادت توسط شاهد، از جلسه دادگاه خارج می‌گردد، می‌توان حق پرسش از شهود را با قرائت شهادتنامه برای متهم و طرح سؤالات وی از شاهد در جلسه‌ای که متهم حضور ندارد، حفظ نمود و یا در روش ادای شهادت از طریق ویدئو کنفرانس و یا از پشت‌پرده این حق به خوبی حفظ می‌گردد. (مؤذن‌زادگان و رئوفیان نائینی، پیشین: ۲۰۹)

همچنین در مواردی که میان شاهد و متهم، مانع فیزیکی قرار داده می‌شود، این مانع باید به گونه‌ای باشد که هیئت رسیدگی‌کننده بتوانند به راحتی چهره و عکس‌العمل شاهد را رؤیت کنند. (رئوفیان و حسن‌زاده محمدی، پیشین: ۱۰۵)

برخی دیگر در این مورد اینگونه اظهار نظر کرده اند که:

ضرورت اعمال این حق متهم که او بتواند از شهود طرف مقابل سؤال کند یا شخصاً او را مورد جرح و تعدیل قرار دهد، به این معنا نیست که الزاماً شهود در مقابل متهم ادای شهادت نمایند. بلکه به این مفهوم است که وی از مفاد شهادت شهود آگاه گردد و سپس به طرح سؤالات خود بپردازد. در این راستا، سؤالات مورد نظر متهم می‌تواند توسط وکیل متهم و یا قاضی دادگاه و در غیاب متهم از شاهد پرسیده شود. اگر شاهد شرایط ادای شهادت را از نظر قاضی دادگاه داشته باشد با توجه به اینکه هم برای قاضی و هم برای شاهد ویژگی‌های خاصی از منظر فقهی و قانونی پیش بینی شده است، باید در این موارد قائل به پذیرش اخفای هویت شهود بود. (باقری‌نژاد، پیشین: ۷۰)

ب) غیر علنی کردن جلسه محاکمه

می‌توان جلسات دادرسی را به صورت غیر علنی برگزار نمود. با این روش، هویت شاهد فقط برای متهم آشکار شده و عموم افراد جامعه مخصوصاً گروه‌های بزه‌کار از آن بی‌اطلاع خواهند ماند. این در حالی است که علنی بودن محاکمات در اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای و قوانین موضوعه بسیاری از کشورها مورد تصریح قرار گرفته است. ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند (۱) ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۶۷ و ۶۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و بند «ه» ماده ۸ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر اصل علنی بودن دادرسی را مورد تاکید قرار داده‌اند.

قانون اساسی افغانستان نیز علنی بودن محاکمات را مورد تاکید قرار داده است. ماده ۱۲۸ قانون مذکور مقرر داشته است:

در محاکم افغانستان، محاکمه به صورت علنی دایر می‌گردد و هر شخص حق دارد با رعایت احکام قانون در آن حضور یابد. محکمه می‌تواند در حالاتی که در قانون تصریح گردیده یا سرّی بودن محاکمه ضروری تشخیص گردد، جلسات سرّی دایر کند، ولی اعلام حکم باید به هر حال علنی باشد.

اصل مذکور استثنائاتی دارد که پیش از این به آنها اشاره شده است. در صورتی که مخفی بودن هویت شاهدان لازم باشد و راه دیگری برای پنهان ماندن هویت آنان نباشد، به طور مثال در محاکمات مربوط به جرایم سازمان‌یافته، ضروری است که محاکمه به طور سرّی برگزار شود. (هیلال گوور و همکاران، ۲۰۰۵م: ۷۵)

بر اساس بند (۲) ماده ۲۷ قانون اجرائیات جزایی افغانستان هرگاه ادای شهادت موجب اهانت شاهد گردیده یا ضروری را به او و یا اقارب وی متوجه سازد، می‌تواند ادای شهادت را به صورت سرّی از محکمه مطالبه نماید.

ج) استماع شهادت شهود خارج از محکمه

بر اساس بند (۲) ماده ۳۳ قانون اجرائیات جزایی افغانستان:

هرگاه شاهد به سبب مریضی، کبر سن یا عذر مؤّجه دیگر حاضر شده نتواند، نازنوال یا محکمه ذی‌صلاح اظهارات و شهادت شاهد را در محل سکونت وی و یا محل مناسب دیگر، استماع و ثبت می‌نماید.

همچنین بر اساس بند (۱) ماده ۴۱ قانون مذکور:

هرگاه شاهد بنا بر عذر موجه به محل مطلوب حاضر شده نتواند، نازنوال و محکمه موضوع را به طرفین دعوی اطلاع و شهادت وی را توسط یک‌تن از اعضای هیئت قضائی مربوط در محل اقامت وی استماع می‌نمایند.

د) محافظت از محل سکونت شهود

به منظور تأمین امنیت شهود پلیس تحت نظر مقامات قضایی اقدامات ذیل را انجام می‌دهد:

۱. حفاظت از نزدیک: در این روش گشت‌های منظم پلیسی اطراف منزل شاهد صورت می‌گیرد. این گشت‌ها ممکن است به صورت مشخص و نمایان و یا پنهانی و با لباس میدل باشند. نکته قابل توجه این است که باید سعی شود از پلیس مشخص و نمایان کمتر استفاده شود چرا که این امر علاوه بر انگیختن حس کنجکاوی دیگران، سبب نمایان شدن هرچه بیشتر شاهد در میان عموم می‌شود. (هیلال گوور و همکاران، پیشین: ۹۹)

۲. کنترل ورودی ها و تماس های تلفنی به منزل شاهد با رضایت وی، نصب درهای ایمنی مستحکم، نرده، آذیر، تغییر شماره تلفن فرد یا تخصیص شماره تلفن های محرمانه، نصب امکانات الکترونیکی هشدار دهنده و

۳. تغییر محل سکونت شاهد به صورت دائم یا موقت و تغییر شغل وی از دیگر اقداماتی است که برای تأمین امنیت شهود پیشنهاد شده و معمولاً در کشورها اجرا می شود.

تغییر محل سکونت شاهد که یکی از بهترین و مفیدترین راه های حمایت از شهود است، در اساسنامه دیوان کیفری بین المللی پیش بینی شده است. بند (۴) ماده ۶۸ اساسنامه دیوان کیفری بین المللی یکی از وظایف دبیرخانه واحد رسیدگی به امور شهود و بزه دیدگان را انجام تدابیر حمایتی در رابطه با اجرای برنامه جابه جایی در سرزمین یک دولت برای شاهد یا هر کسی که به واسطه شهادت شاهد در معرض تهدید و فشار روانی قرار می گیرد، دانسته است. (باقری نژاد، پیشین: ۱۰۳)

هـ) بازداشت موقت متهم

در نظام کیفری افغانستان بازداشت موقت متهم به خاطر حمایت و محافظت از شاهد صریحاً پیش بینی نشده است. هر چند می توان ادعا کرد که بند (۳) ماده ۹۹ قانون اجرائیات جزایی به نوعی بر این مطلب دلالت دارد، چون بر اساس بند (۳) ماده ۹۹ قانون اجرائیات یکی از مواردی که ثارنوالی و محکمه می تواند قرار توقیف متهم را صادر کند جایی است که خوف از بین بردن یا تغییر اسناد و مدارکی که دال بر مجرمیت شخص است، وجود داشته باشد.

۳. مجازات صدمه رساندن به شاهد

بر اساس ماده ۴۶۵ کود جزا شخصی که مرتکب عمل انتقام جویانه علیه موظف خدمات عامه، اهل خبره یا مجنی علیه یا اطلاع دهنده یا شاهد گردد به حبس متوسط محکوم می گردد. بنابر این چنانچه متهم یا شخص دیگری صدمه ای به شاهد برساند، به حبس متوسط محکوم می گردند.

۴. حمایت های مالی

«مفهوم مال و مالکیت از تأسیسات اصلی جامعه و حمایت از آنها از اهداف مهم دولتها به شمار می رود» (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۷) لذا همان طور که آزادی های فیزیکی افراد مورد حمایت است، حقوق و منافع مالی نیز باید مورد حمایت قرار گیرد.

پرداخت ضرر و زیان‌های مالی شاهد و محافظت از اموال شخصی وی از جمله حمایت‌های مالی از شاهد به شمار می‌رود.

الف) پرداخت خسارت به شاهد در صورت ادعای ضرر و زیان

پرداخت خسارت به شاهد در صورتی که وی متحمل خسارتی گردیده باشد و از دادگستری تقاضای جبران خسارت نیز نموده باشد، از شیوه‌های حمایتی است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. چون بسیاری مواقع شهود برای ادای شهادت مجبور می‌شوند یک یا چند روز کار خود را تعطیل نموده و برای رفت و آمد به دادگاه هزینه نیز پرداخت نمایند (باقری‌نژاد، پیشین: ۱۰۷) بنابراین برای ترغیب شاهد جهت حضور در دادگاه، حمایت مالی از وی ضروری است.

با آنکه قانونگذار افغانستانی در این مورد به صراحت چیزی نگفته است، اما از بند (۴) ماده ششم قانون اجرائیات جزایی می‌توان پی برد که از نظر قانونگذار افغانستانی پرداخت خسارتهای مالی به شاهد ضروری و لازم است. بند (۴) ماده ۶ قانون اجرائیات جزایی افغانستان (مصوب ۱۳۹۲) به حق جبران خسارت مجنی‌علیه و مدعی حق العبد تاکید کرده است. بر اساس بند (۱۶) ماده چهارم همان قانون، مجنی‌علیه به کسی گفته می‌شود که از اثر ارتکاب جرم به وی ضرر جسمی، مادی یا معنوی عاید شده باشد. طبق این تعریف مجنی‌علیه شامل شهود نیز می‌شود. البته از ماده ۳۰ قانون پیش‌گفته به دست می‌آید که هزینه حضور شاهد در محکمه را مرجعی که شاهد را احضار می‌کند، باید بپردازد.

ب) حمایت از اموال شاهد

تهدید به اموال شخص را می‌توان همانند تهدید به جان وی دانست، چون در هر دو صورت حریم وی مورد تجاوز قرار گرفته است. بنابراین در صورتی که اموال شهود مورد تهدید قرار گیرد، حفاظت از اموال وی لازم است. (باقری‌نژاد، پیشین: ۱۱۰)

۵. منع آسیب روانی به شاهد

بر اساس بند (۳) ماده ۳۶ قانون اجرائیات جزایی استجواب از شاهد نباید سبب آسیب روانی وی گردد. حضور برخی افراد در محکمه ممکن است باعث آسیب روحی و روانی‌اش گردد. به طور کلی برای آماده کردن ذهنی شهود برای حضور در دادگاه، دو روش قابل تصور می‌باشد؛ روش اول آن است که مقامات دادگستری و یا نمایندگان دادستان قبل از حضور شاهد در دادگاه، جلسات منظمی با وی برگزار کرده تا فشار روحی بر شاهد تا حدودی کاهش یابد. روش دیگر تعیین وکیل معاضدتی است. می‌توان با توجه به شدت و نوع جرایم، فشار و استرس حاکم بر شاهد، نظر بر ورود پشتیبان

روان‌شناس در جلسه دادگاه داشت. وی کمی عقب‌تر از شاهد، هنگام ادای شهادت نشسته و در صورتی که شاهد در شرایط روحی نامناسبی قرار گیرد از رئیس دادگاه، درخواست تجدید جلسه یا تنفس موقت می‌نماید. (مؤذن‌زادگان و رؤفیان نائینی، پیشین: ۲۰۶)

نتیجه

نظام‌های کیفری دنیا و اسناد بین‌المللی در راستای حمایت از شهود اقدام به تدوین قوانین و مقرراتی نموده‌اند. این اقدامات شامل تأمین امنیت جان شهود و خانواده آنان، حمایت از اموال شهود و ضرورت جبران خسارات وارده به وی می‌شود. قانون اجرائیات جزایی افغانستان در زمینه محافظت از شهود اقدامات خوبی پیش‌بینی کرده است، اما در زمینه جبران خسارتهای وارده به شهود مخصوصاً جبران خسارات و ضررهای معنوی شهود نقص دارد. اقدامات حمایتی از شهود در مواردی با حقوق دفاعی متهم در تضاد است و می‌بایست قانونگذار رویه‌ای را اتخاذ کند که حقوق همه طرف‌های دعوا تأمین گردد.

منابع و مأخذ:

الف) کتاب‌ها و مقالات

- باقری‌نژاد، زینب (۱۳۸۸)، *رویکرد حمایتی به شهود در قوانین کیفری ایران و فرانسه*، مجله حقوقی دادگستری، ش ۶۷.
- _____ (۱۳۹۱)، *حمایت از شهود (در حقوق ایران، فرانسه و اسناد بین‌المللی)* با دیباچه دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: خرسندی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷)، *نعت‌نامه*، ج ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رئوفیان حمید و ابولفضل حسن‌زاده محمدی (۱۳۸۹)، *حمایت از شهود در چالش با حقوق دفاعی متهم*، مجله حقوقی دادگستری، ش ۷۱.
- عبدالهی اسماعیل و لیلا اهرمی‌نژاد (۱۳۹۰)، *بررسی تحلیلی راهبردهای حمایت از بزه‌دیده در اسناد بین‌المللی و حقوق کیفری ایران*، فصلنامه دانش انتظامی، ش ۵.
- علامه، غلام‌حیدر (۱۳۹۰)، *عدالت جزایی در افغانستان (مجموعه مقالات)* تهران: عرفان.
- مؤذن‌زادگان حسن‌علی و حمید رئوفیان نائینی (۱۳۹۰)، *حمایت از امنیت شهود در فرایند دادرسی کیفری*، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ش ۵۶.
- هیلال‌گوور، الکساندر و دیگران (۲۰۰۵م)، *رهتمود مؤسسه ماکس پلانک پیرامون موازین محاکمه عادلانه*، ترجمه بشیر طنین، ج ۲، هایدلبرگ.

ب) قوانین

- قانون اساسی مصوب ۱۳۸۲.
- قانون اجرائیات جزایی افغانستان مصوب ۱۳۹۲.
- اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸م.
- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۹م.
- اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی مصوب ۱۹۹۸م.

